

บทอาขยาน
ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

วัฒนธรรม

ผู้แต่ง: หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

บทอาขยานบทเลือก ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

คัดเลือกโดย คณะกรรมการคัดเลือกอาขยานภาษาไทยสำหรับนักเรียน

ในคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ วก ๓๗๒/ ๒๕๔๒

ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้

ของไทยแน่นั้นหรือคือภาษา

ซึ่งผลิดอกออกผลแต่ต้นมา

รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย

อนึ่งศิลป์งามเด่นเป็นของชาติ

เช่นปราสาทปราสาททองอันส่องไส

อีกคนตรีร่ำรวยลวดลายไทย

อวดโลกได้ไทยแท้อย่างแน่นอน

และอย่าลืมจิตใจแบบไทยแท้

เชื่อพ่อแม่ฟังธรรมคำสั่งสอน

กำเนิดธรรมจริยาเป็นอาภรณ์

ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย

แล้วยังมีประเพณีมีระเบียบ

ซึ่งไม่มีที่เปรียบในชาติไหน

เป็นของรวบรวมไทยให้คงไทย

นี้แหละประโยชน์ในประเพณี

ได้รู้เช่นเห็นชัดสมบัติชาติ

เหลือประหลาดล้วนเห็นเป็นศักดิ์ศรี

ล้วนไทยแท้ไทยแท้ไทยเรามี

สิ่งเหล่านี้คือวัฒนธรรม

บทเสภาสามัคคีเสวก

ตอนวิศวกรรมา

อันชาติใดไร้สถานดีสุขสงบ	ต้องมัวรบราญรอนหาผ่อนไม่
ณ ชาตินั้นนรชนไม่สนใจ	ในศิลปะวิไลละวาดงาม
แต่ชาติใดรุ่งเรืองเมืองสงบ	ว่างการรบอริพลอันล้นหลาม
ย่อมจำนงศิลปะาส่งงาม	เพื่ออร่ามเรืองระยับประดับประดา
อันชาติใดไร้ช่างชำนาญศิลป์	เหมือนนารินไร้โฉมบรรโลมสง่า
ใครใครเห็นไม่เป็นที่จำเริญตา	เขาจะพากันเขี้ยวให้อับอาย
ศิลปกรรมนำใจให้สร้างโศก	ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย
จำเริญตาพาใจให้สบาย	อีกร่างกายก็จะพลอยสุขสราญ
แม้ผู้ใดไม่นิยมชมสิ่งงาม	เมื่อถึงยามเศร้าอรุณาสงสาร
เพราะขาดเครื่องระยับดับรำคาญ	โอสถใดจะสมานซึ่งดวงใจ
เพราะการช่างนี้สำคัญอันพิเศษ	ทุกประเทศศานานาทั้งน้อยใหญ่
จึงยกย่องศิลปกรรมนั้นทั่วไป	ศรีวิไลวิลาสดีเป็นศรีเมือง

อิศรญาณภาพิต

ชายข้าวเปลือกหญิงข้าวสารโบราณว่า

เราก็จิตคิดดูเล่าเขาก็ใจ

ผู้ใดดีดีต่อหน้าก่อนอกใจ

สิบดีก็ไม่ถึงกับกึ่งพาล

รักสั้นนั้นให้รู้อยู่เพียงสั้น

มิใช่ตายแต่เขาเราตาย

อย่าดูถูกบุญกรรมว่าทำน้อย

อย่านอนเปล่าเอากระจกยกออกมา

น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าอชันสาสัย

รักกันไว้ดีกว่าชังระวังการ

ผู้ใดผิดผ่อนพักอย่าหักหาญ

เป็นชายชาญอย่าเพื่อคาดประมาณ

รักยาวนานอย่าให้เย็นเกินกฎหมาย

แหงนดูฟ้าอย่าให้อายแก่เทวดา

น้ำตาลย่อยมากเมื่อไร ได้หนักหนา

ต้องดูหน้าที่หนึ่งแล้วจึงนอน

พระสุริโยทัยขาดคอช้าง

๐ บังอรอักรเศศผู้	พิสมัย ท่านนา
นามพระสุริโยทัย	ออกอ้าง
ทรงเครื่องยุทธพิไชย	เช่นอุป-ราชแฮ
เถลิงกษัตราคว้าง	ควบเข้าขบวนไคล
๐ พลไกรกองนำเร้า	โรมรัน กั้นเฮย
ช้างพระเจ้าแปรประจัญ	คชให้
สารทรงชวคเซพัน	หลังเล่น เติลิดแฮ
เตลงจับคชไล่ไกล	หวัดทำยคชาธาร
๐ นงคราญองค์เอกแก้ว	กระษัตริย์
มานมนัสกัตเวที	ยั้งล้ำ
เกรงพระราชสามี	มลายพระ-ชนม์เฮย
จับคเชนทรเช่นค้ำ	สะอึกสู้อัศกร
๐ ขุนมอญร้อนง้าวฟาด	ฉาดฉะ
ขาดแล่งตราบอูระ	หุรบคั้น
โอรสรีบกันพระ	ศพสู่ นครแฮ
สูญชีพไปสูญสิ้น	พจน์ผู้สรรเสริญ

บุพการี

อังคาร กัลยาณพงศ์

ใครแทนพ่อแม่ได้	ไปมีเลยท่าน
คือคุณจันทร์สุริย์ศรี	สว่างหล้า
สิ้นท่านท้าวปฐพี	มีดหม่น
หมอมิ่งขวัญซ่อนหน้า	นึ่งน้ำตาไหล ฯ
พ่อแม่เสมอพระเจ้า	บนสวรรค์
ลูกนึ่งน้อมมิ่งขวัญ	กราบไหว้
น้ำตาต่างรสสุคันธ์	อบร่ำหอมฤา
หอมค่าน้ำใจไซ้	ท่านให้หมดเสมอ ฯ
ถึงตายเกิดใหม่ซ้ำ	โฉนสนอง
คุณพ่อแม่ทั้งสอง	สั่งฟ้า
น่านมที่ลูกกรอง	คูด้อม
หวานใหม่ในชาติหน้า	ก็หล้าฤาสลาย ฯ
รอยเท้าพ่อแม่ได้	เหยียบลงใดแล
เพียงแค่ฝุ่นธุลีผง	ค่าไร่
กราบรอยท่านมิ่งมง	คลอู่ใจนา
กายสิทธิ์ใส่เกล้าไว้	เพื่อให้ขวัญขลัง ฯ

โคลงโลกนิติ

๐ พระสมุทรสุดลิกถัน	คณนา
สายคิงทิงทอดมา	หยั่งได้
เขาสูงอาจวัดวา	กำหนด
จิตมนุษย์นี้ไซ้ไร	ยากแท้หยั่งถึง๗

๐ ก้านบัวบอกลิกถัน	ชลธาร
มารยาทส่อสันดาน	ชาติเชื้อ
โศคนลาดเพราะกำขาน	ควรถราบ
หย่อมหญ้าเหี่ยวแห้งเรือ	บอกร้ายแสดลงดิน

๐ โคควายวายชีพได้	เขาหนั่ง
เป็นสิ่งเป็นอันยัง	อยู่ไซ้ไร
คนเต็ดคับสูญสัง	ขารร้าง
เป็นชื่อเป็นเสียงได้	แต่ร้ายกับดี๗

๐ เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว	แขนงหนี
หาง่าย หลายหมื่นมี	มากได้
เพื่อนตาย ถ้ายแทนชี-	วาอาตม์
หากยาก ฝากผีไซ้	ยากแท้จักหา

บทอาขยาน
ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

อิเหนา

ตอน คีตกะหมังกุหนิง

ว่าพลางทางชมคณานก

โผนผกจับไม้อิงมี

เบญจวรรณจับวัลย์ชาติ

เหมือนวันพีไกลสามสุคามา

นางนวลจับนางนวลนอน

เหมือนพีแนบนวลสมรจินตะหรา

จากพรากจับจากจันรรจา

เหมือนจากนางสการะวาตี

แขกเต้าจับเต้าร้างร้อง

เหมือนร้างท้องมาหยาธรมี

นกแก้วจับแก้วพาที

เหมือนแก้วพีทั้งสามสั่งความมา

ตระเวนไพรร้อนร้องตระเวนไพร

เหมือนเวรใดให้นิราศเสนาหา

เค้าโมงจับโมงอยู่เอกา

เหมือนพีนับโมงมาเมื่อไกลนาง

คับแคจับแคสันโดยเดี่ยว

เหมือนเปล่าเปลี่ยวคับใจในไพรกว้าง

ชมวิหคนกไม้ไปตามทาง

คะนึ่งนางพลางรีบโยธี

ลิลิตตะเลงพ่าย ตอนยุทธหัตถี

เบ็องนั้นนฤนาถผู้	สยามมินทร์
เบี่ยงพระมาลาผิน	ห่อนพ้อง
ศัสตราวุธอรินทร์	ฤาฎก องค์เอย
เพราะพระหัตถ์หากป้อง	ปิดด้วยขอทรง
บัคมงคลพ่าห์ไ้	ทวารัถิ
แว้งเหวี่ยงเบี่ยงเศียรสะบัด	ตกได้
อุกคลูกพลุกเวยงัด	คอกช เศึกเฮ
เบนบ้ายหงายแขนให้	ท้วงท้อทีถอย
พลอยพล้าเพ็ลยกล้าทำน	ในรณ
บัคราชฟาดแสงพล-	พ่ายฟ่อน
พระเคชพระแสดดงดล	เผด็จคู่ เจ้าญเฮ
ถนัดพระอังสางซ้อน	ขาดค้ำวโดยขวา
อุรารานร้าวแยก	ยลสยบ
เอนพระองค์ลงทบ	ทำวคีน
เหนือคอกชซอนชบ	สังเวช
วายชีวาตม์สิ้นสุด	สู่ฟ้าเสวยสวรรค

สามัคคีเภทคำฉันท์

พืงมรรายาศีค	สุประพฤติสงวนพรรค
รือริษยาอัน	อุปเจทไมตรี
คั้งนั้น ฦ หมู่ใด	ผิ บ ไร้สมักรมิ
พร้อมเพรียงนิพัทธ์นี้	รวิวาทระแวงกัน
หวังเทอญมิต้องสง	สยคงประสพปลัน
ซึ่งสุขเกษมสันต์	หิตะกอบทวิการ
ใครเล่าจะสามารถ	มนอาจรระรานหาญ
หักล้าง บ แผลกลาญ	ก็เพราะพร้อมเพราะเพรียงกัน
ป่วยกล่าวอะไรฝูง	นรสูงประเสริฐครัน
ฤาสรรพสัต์วอัน	เฉพาจะมีชีวีครอง
แม้มากผิกิ่งไม้	ผิวใครจะใคร่ลอง
มดกำกระนั้นปอง	พลหักก็เต็ม
เหล่าไหนผิไมตรี	สละลี ฦ หมู่ตน
กิจใดจะขวยชวน	บ มิพร้อมมิเพรียงกัน
อย่าปรารธนาหวัง	สุขทั้งเจริญอัน
มวลมาอุปติบรร	ลู่ไหน บ ได้มี
ปวงทุกข์พิบัติสรร	พภัยันตรายกลี
แม้ปราศนิยมปรี	ติประสงค้ก็คงสม
ควรชนประชุมเช่น	คณะเป็นสมาคม
สามัคคีปรารม	ภนิพัทธ์รำพึง
ไปมีก็ให้มี	ผิวมีก็ค้ำนึ่ง
เนื่องเพื่อภียโยจึ่ง	จะประสพสุชาลัย๗

นิราศพระบาท

พื้นผนังหลังบัวที่ฐานปัทม์
หยิกขยุ่มกุ่มวาสุกรีก่า
ใบระกาหน้าบันบนชั้นมุข
ดูยอดเยี่ยมเทียมยอดคูนธร
นาคสะดุ้งรุงรังกระดิ่งห้อย
เสียงประสานกังสดาลกระดิ่งดัง
บานทวารลานแลล้วนลายมุก
เป็นนาคครุฑยุคเหนียวในเครือวัลย์
สิงโตอัดกัก้านกระหนกเกี่ยว
ชมพูปานกอดก้านกระหนกรุม
รูปนารายณ์ทรงจีครุฑาเหิน
รูปอมรรกรำพระธำมรงค์
ผนังในกุฎีทั้งสี่ด้าน
จำเพาะมีสี่ด้านทวารบัง
มณฑปน้อยสรวมรอยพระบาทนั้น
เพดานดาดลาดล้วนกระจงาม
ตาข่ายแก้วปักกรองเป็นกรวยห้อย
หอมควันรูปเทียนตลบอยู่อบอาย

เป็นครุฑอัศยีนเหยียบภูงคค์ขำ
กนิษฐารายเทพประนมกร
สุวรรณสุกเลื่อมแก้วประภัสสร
กระจังซ้อนแซมใบระกาบัง
ใบโพธิ์ร้อยระเรงอยู่แห่งหงษ์
วิเวกวังเวงในหัวใจครันฯ
น่าสนุกในกระหนกคูดุผลัน
รูปยักษ์ยืนยืนกอดกระบองกุ่ม
เทพเหนียวเครือกระหวัดหัดถัดขยุ่ม
สุครีพกุมขรรค์เงื้อในเครือวง
พรหมเจริญเสด็จยังบัลลังก์หงส์
เสด็จทรงคชสารในบานบัง
โอพาร์พารทองทาฝาผนัง
ที่พื้นนั่งดาดด้วยแผ่นเงินงาม
ล้วนสุวรรณแจ่มแจ่มแสงอร่าม
พระเพลิงพลามพรางพรางสว่างพราย
ระย้าย้อยแววามอร่ามฉาย
ฟุ้งกระจายรื้นรื้นทั้งห้องทองฯ

สุนทรโวหาร (ภู่)

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร

โศ โภชิตศุโต ปางนั้นสมเด็จพระบรมโภชิตศุวัต ตรีสได้ทรงฟังพระลูกน้อย ทรงกันแสงทูล
ละห้อยวันนั้น กลั้นพระโศกมิได้ละอายพระทัยแก่เทพดา ปณณสาถ์ ปวิสิตวา เสด็จเข้าสู่ภายใน
พระบรรณศาลา ๗๖ พระพักตราทรงพระกันแสงสะอื้นให้ ว่าโอ้เจ้าเพื่อนเจิญใจของพ่อเอ๋ย เจ้าเคย
กระทำความไว้เป็นโฉน จึงมาตกเจิญใจไรร้ายกอนาถา ให้พราหมณ์ชราว่างร้ายกาจ ตะแกมาทำสี
หนาทโทยโทยตี โอเวลาปานฉนี้ก็สายัณห์ คนทั้งหลายเขาเรียกกันกินอาหาร บ้างก็เล่าโลม
ลูกหลานให้อาบน้ำแล้วหลับนอน แต่สองบ้งอรของพ่อนี้ ใครจะปรานีให้นม น้ำ ก็ตะกรากตรา
ลำบากใจ ที่ไหนจะเดินได้ด้วยพระบาทเปล่า ทั้งไอแดดจะแผดเผาให้พุพอง จะชอกช้ำคล้ำเป็น
หนองลงลามไหล สองสุริยวงศ์ตั้งแต่ว่าจะทรงกันแสงให้ สูดอาลัยของพ่อแล้วที่จะติดตาม จะบ่าย
หน้าไปหาพราหมณ์เมื่อยามเย็น เฒ่าจัญไรไหนเลยจะเห็นด้วยสองเจ้า มีแต่จะรุกเร้าคำรามตี ๗๗
เอ๋ยกระไรเลยไม่เกรงขามเราบ้างเมื่อยามจน จะคิดคู้บ้างเป็นไรว่าลูกทั้งสองคนคู่ชีวาตม์ ยังตัดใจ
ให้ขาดมิให้เสียประโยชน์ แต่ก่อนโศคข้าสินไถ่สืบมาถึงสี่ชั่ว ผู้อื่นรู้ก็เกรงกลัวไม่ทำได้เหมือน
พราหมณ์ผู้นี้ วาริชสุเสว เม สโต เสมือนหนึ่งพรานเบ็ดมาตีปลาที่หน้าไซ บรรดาปลาจะเข้าไปให้
แตกฉาน ตัวเราผู้ทำทานเหมือนตัวปลา พระโภชิตญาณในภายหน้านั้นคือไซ ปรารถนาจะเข้าไปจึง
ยกพระลูกให้เป็นทานบารมี พระลูกรักทั้งสองศรีดังกระแสนินธุ์ พราหมณ์ประมาทหมิ่นมาคำตี
เสมือนกระทุ่มวาริให้ปลาตื่น นำพระทัยท้าวเธอถอยคืนจากอุเบกษา บังเกิดอวิชชามาห่อหุ้ม พระ
ปัญญาอันกลัดกลุ้มไปด้วยโมโหให้ลุ่มหลง โทโสเข้าซ้าส่งให้บังเกิดวิหิงสาขึ้นทันที ว่าอุเหม!
อุเหม! พราหมณ์ผู้นี้นี่อาจองทะนงหนอ มาตีลูกต่อหน้าพ่อไม่เกรงใจ ๗๘ ๗๙ เอ๋ยกูมาอยู่ป่าเปล่าเมื่อไร
ทั้งพระขรรค์ศัลป์ชัยก็ถือมา ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
ผู้เสียเถิดหรือ เธอก็ฮึดหื้ออยู่แต่ในพระทัย ภายหลัง

จึงตั้งจิตพิจารณาในพระอริยประเพณีหน่อพุทธานุกร ก็รู้ว่าอาตมะนี้เพิ่มพูนมหาปุตตบิรจาจเจิวสิ
หว่า เมื่อพระปัญญาบังเกิดมี พระบรมราชฤทธิเธอจึงตรัสสอนพระองค์เองว่า โภ เวสสันดร คุณ
มหาเวสสันดร อย่าอ้าวรณไว้เว้าทำเนาเขา ข้ากับเจ้าเขาจะตีกันไม่ต้องการ ให้ลูกเป็นทานแล้ว ยังมา
สอดแค้นเมื่อภายหลัง ท้าวเธอจึงตั้งพระสมาธิระงับดับพระวิโยค กลั้นพระโศกสงบแล้ว พระ
พักตร์ก็ผ่องแผ้วแจ่มใส คุณทองอุไรทั้งแท่ง อันบุคคลจะแก่งหล่อแล้วมาวางไว้ในพระอาศรม
ตั้งแต่จะเชยชมพระปิยบุตรทานบารมี แห่งหน่อพระชินศรีเจ้า นั้นแล

นิราศนรินทร์

อยุธยาสล่มแล้ว	ลอยสวรรค์ ลงฤ
สิงหาสน์ปรางค์รัตนบรร-	เจ็ดหล้า
บุญเพรงพระหากสรรค์	ศาสน์รุ่ง เรื่องแฮ
บังอบายเบิกฟ้า	ฝีกพินใจเมือง
เรื่องเรื่องไทรรัตนันพัน	พันแสง
รินรสพระธรรมแสดง	กำเข้า
เจดีย์ระคะแซง	เสียดยอด
ยลยั้งแสงแก้วแก้ว	แก่นหล้าหลากสวรรค์
โคมควรวักฝากฟ้า	ฤาจิน ดีฤ
เกรงเทพให้ธรณินทร์	ลอบกล้า
ฝากลมเลื่อน โคมบิน	บนเล่า นะแม่
ลมจะชายชักช้า	ชอกเนื้อเรียมสงวน
จากมามาถั่วถั่ว	ลำบาง
บางยี่เรือราพลา	พื้พริ่อง
เรือแพงช่วยพานาง	เมียงม่าน มานา
บางบับคำคดล้อง	กล่าวน้ำตาคลอ
เอียงอกเทออกอ้าง	อวดองค์ อรเอย
เมรุชุบสมุทรดินลง	เลขแต่้ม
อากาศจักงานผจง	จารึก พอฤ
โคมแม่หยาดฟ้าแย้ม	อยู่ร้อนฤาเห็น

นายนรินทร์ชิเบศรี (อิน)